

Jak může městské prostředí těžit ze synergického vztahu dědictví, inovace, udržitelného rozvoje a organizace Evropského hlavního města kultury, obzvláště již v průběhu přípravy své kandidatury?

Olympiáda, Světová výstava EXPO, Evropské hlavní město kultury, FIFA... velkoformátové akce, jež upoutávají pozornost regionů, států i celého světa. O jejich celkovém významu pro společnost se vedou dlouhosáhlé diskuse napříč médii, sociálními sítěmi, i odbornou literaturou. Svým megalomanským charakterem byly a jsou zdrojem mediální pozornosti, nárstu turistického ruchu, ale i roztočením finanční injeckáže do „nepotřebné“ infrastruktury (Müller, 2015, s.6-17). Jejich putovní charakter reprezentuje na jednu stranu možnost určitě adaptace akce na lokální podmínky, na druhou stranu vytváří zájemí pro komplikované výzvy, jež se nepodaří vždy šťastně vyřešit. To je důvod, proč bývají pravidelně (a většinou oprávněně) kritizovány pro neudržitelnost, plynutí rozpočtem a „drancování“ prostředí místních obyvatel (Müller, 2015a, s. 191-209). Zanechávají po sobě stopy v podobě výrazných, avšak kolikrát neužitečných infrastrukturálních objektů – obrovské stadiony, nevyužitelné pavilony, nebo nepotřebné dopravní tepny. Výrazně svým formátem navíc ovlivňují danou lokalitu a jejího genia loci tvořeného hmotným a nehmotným dědictvím nastřádaným za několik generací (Ponziň Davide, 2021).

Křehkost dědictví bývá nejnáchylnější na negativní dopady velkoformátových akcí, at kvůli Disneyfikaci historického centra, festivalizaci veřejného prostoru, nadměrnému turismu, vytlačení lokálních obyvatel na periferii, demolicí přibýtků, či destrukci krajinných prvků (Ponziň Davide, 2021,). Na jednu stranu velkoformátové akce se mohou stát zásadním problémem mající na svědomí destrukci, poškození, či neestetické zacházení s dědictvím. Na druhou stranu za splnění určitých podmínek, které definuje například „Charta pro velkoformátové akce v městech bohatých na dědictví“ 1, se „nebezpečné“ velkoformátové akce mohou stát katalyzátorem pro ocenění, zachování a adaptaci dědictví na požadavky současné globalizované společnosti (Ponziň Davide, 2021). Velkoformátové akce se tak nacházejí v roli možného katalyzátoru inovačního procesu rozvoje měst a nabízí možnost využívat odkazy minulosti k budoucímu rozvoji (Ponziň et al., 2020). Udržitelnější potenciál představují především kulturní velkoformátové akce jako je Evropské hlavní město kultury (EHMK), u kterého je jednodušší pro místní aktéry využít finanční injeckáže na začlenění dědictví do strategických plánů na rozvoj, či vzdělávat širokou veřejnost skrze programové zaměření, či mediální pozornost.

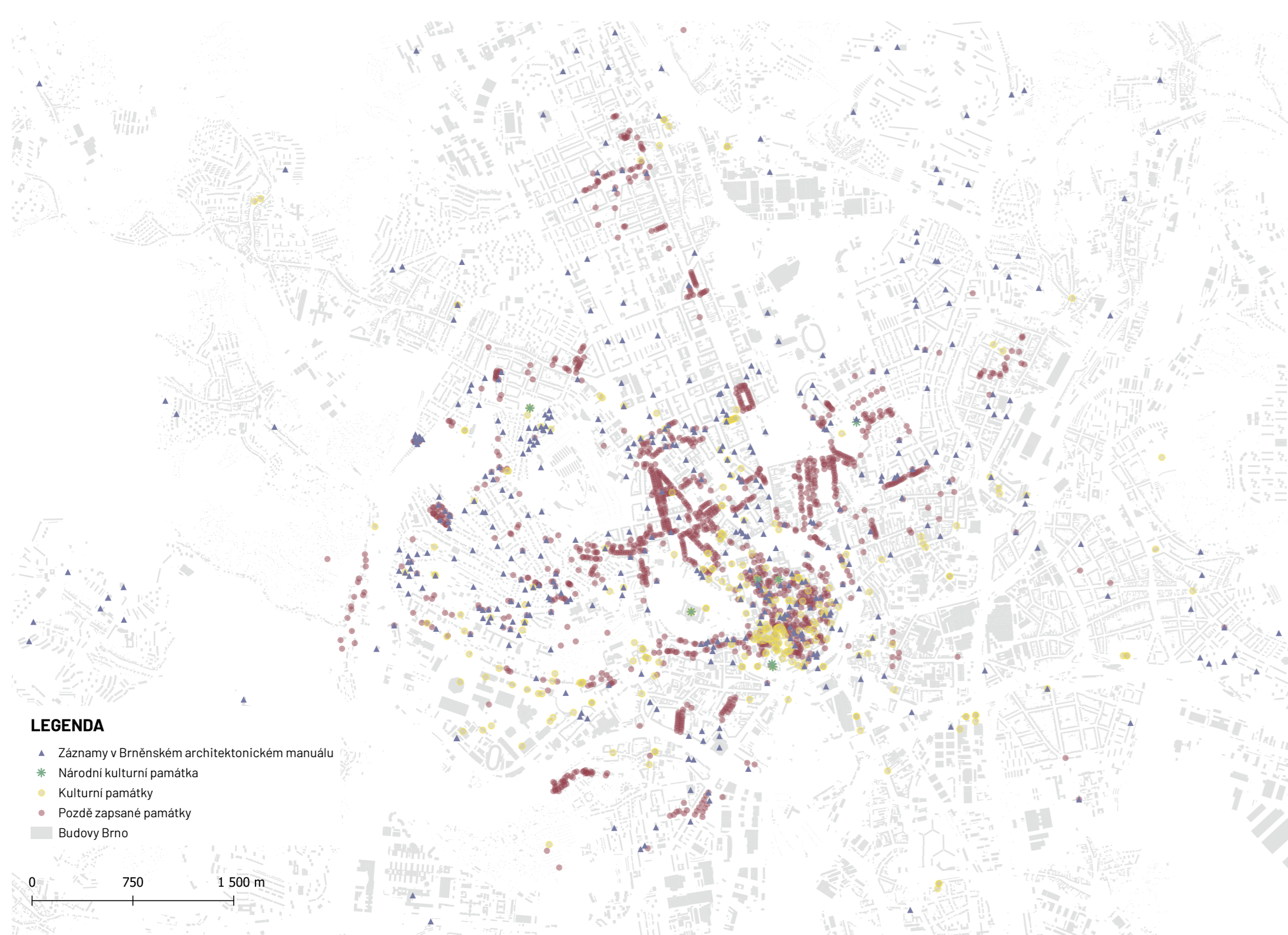
Aby došlo ke kvalitnímu začlenění dědictví do průběhu konání velkoformátové akce, musí být jeho tematické a strategické zpracování zařazeno do procesu v tzv. přípravné fázi velkoformátové akce od samého počátku přípravy kandidatury. Při vytváření základních definujících parametrů je zapotřebí pracovat s dlouhodobými strategiemi, politickou kontinuitou a trvalými vizemi, která podporují lokální dědictví a začleňují jej do urbánního vývoje města. (Ponziň Davide, 2021) Již v přípravné fázi by tudíž město mělo přijít s inovačními procesy v dlouhodobém časovém horizontu a zamyslet se, jakou inovaci chce, aby městu velkoformátová akce přinesla.

Cílem této práce je se zaměřit skrze paradigma urbanismu na vztah inovace, dědictví přípravné fáze a velkoformátové akce Evropského hlavního města kultury – EHMK a pracovat s jejich vzájemnými synergickými vztahy, jež vznikají při jejich setkávání.

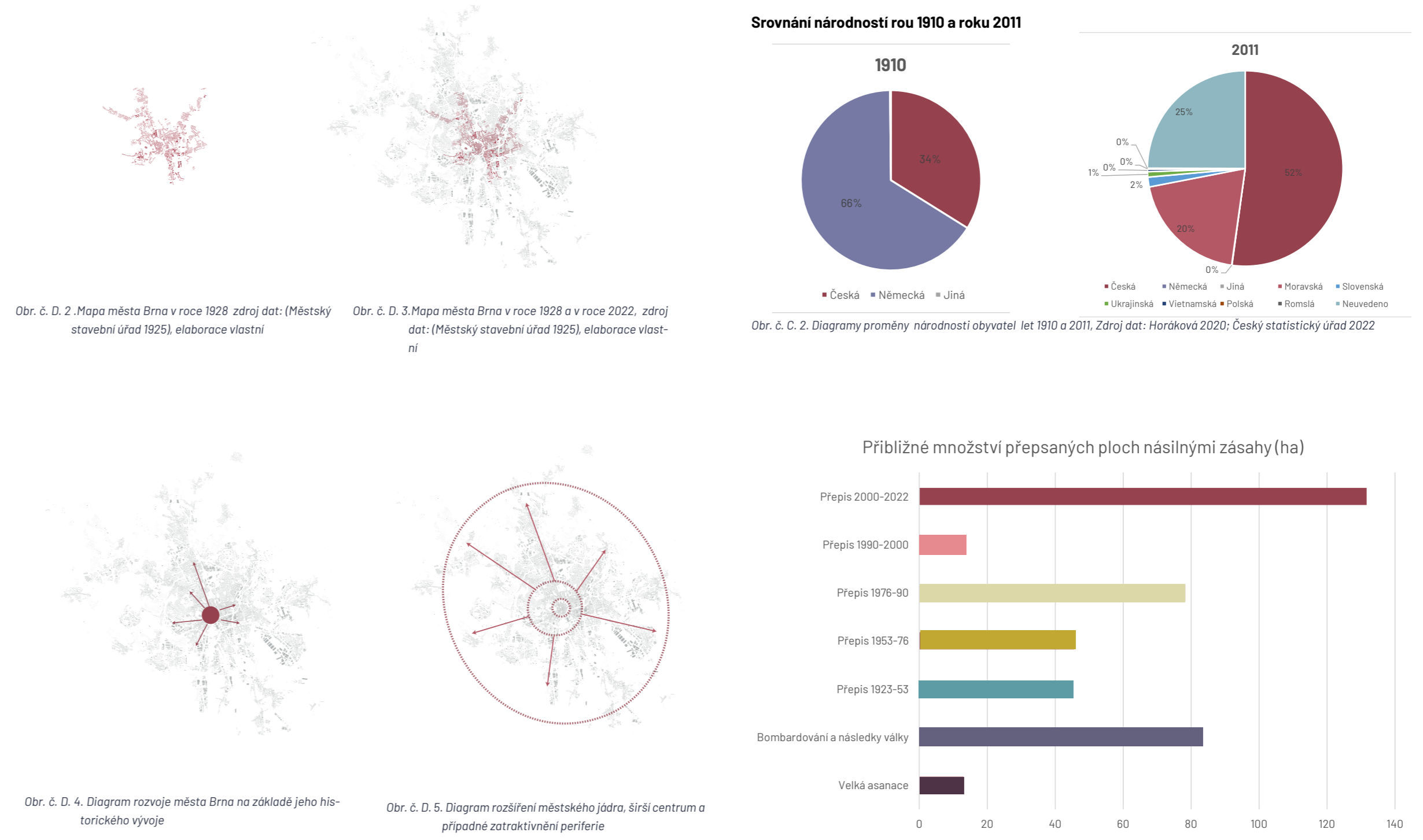
Analýzy hodnotící intenzitu kvality zázemí k životu napříč městem Brnem

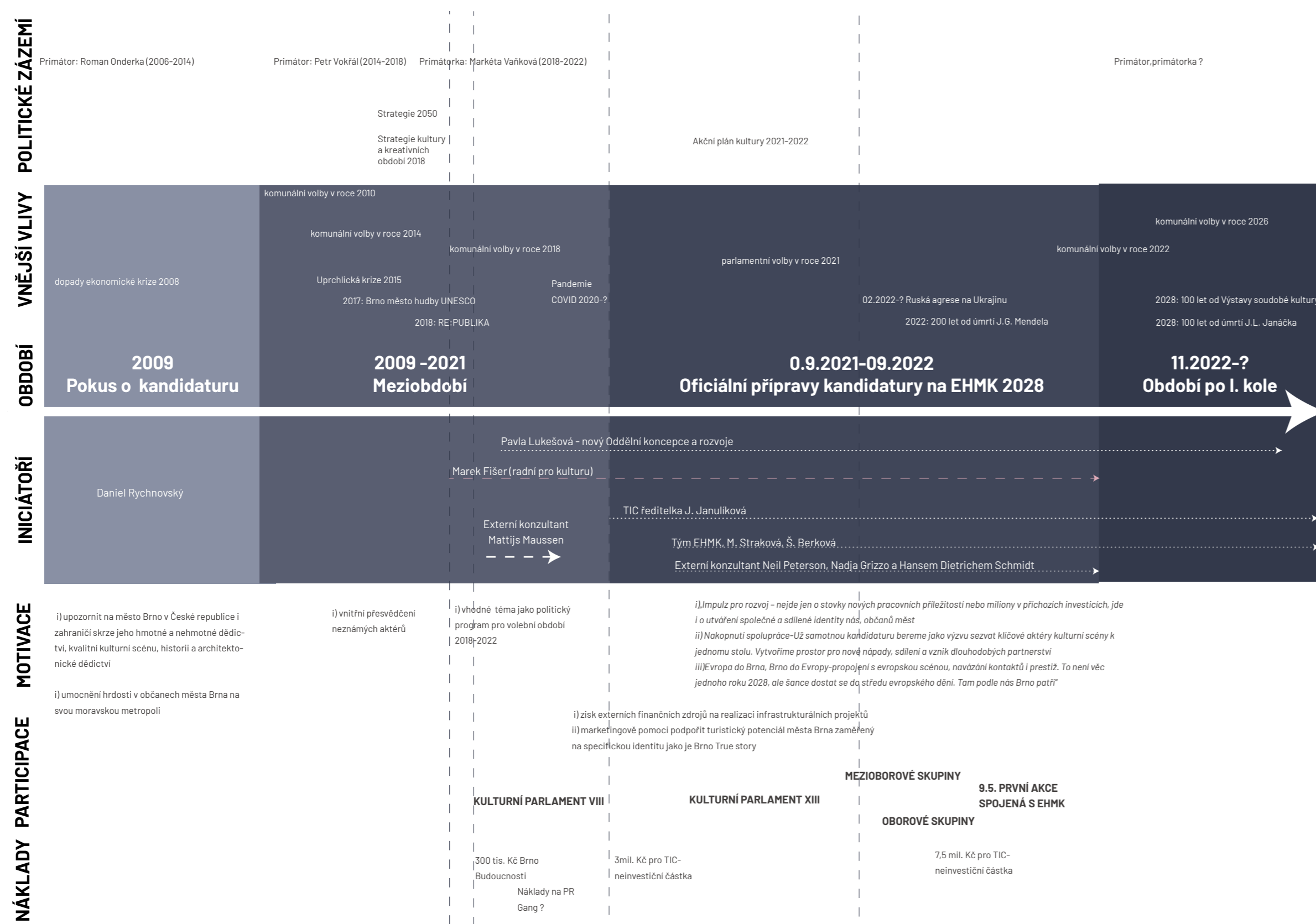
Vyhodnocení prostorových vztahů k dědictví města Brna

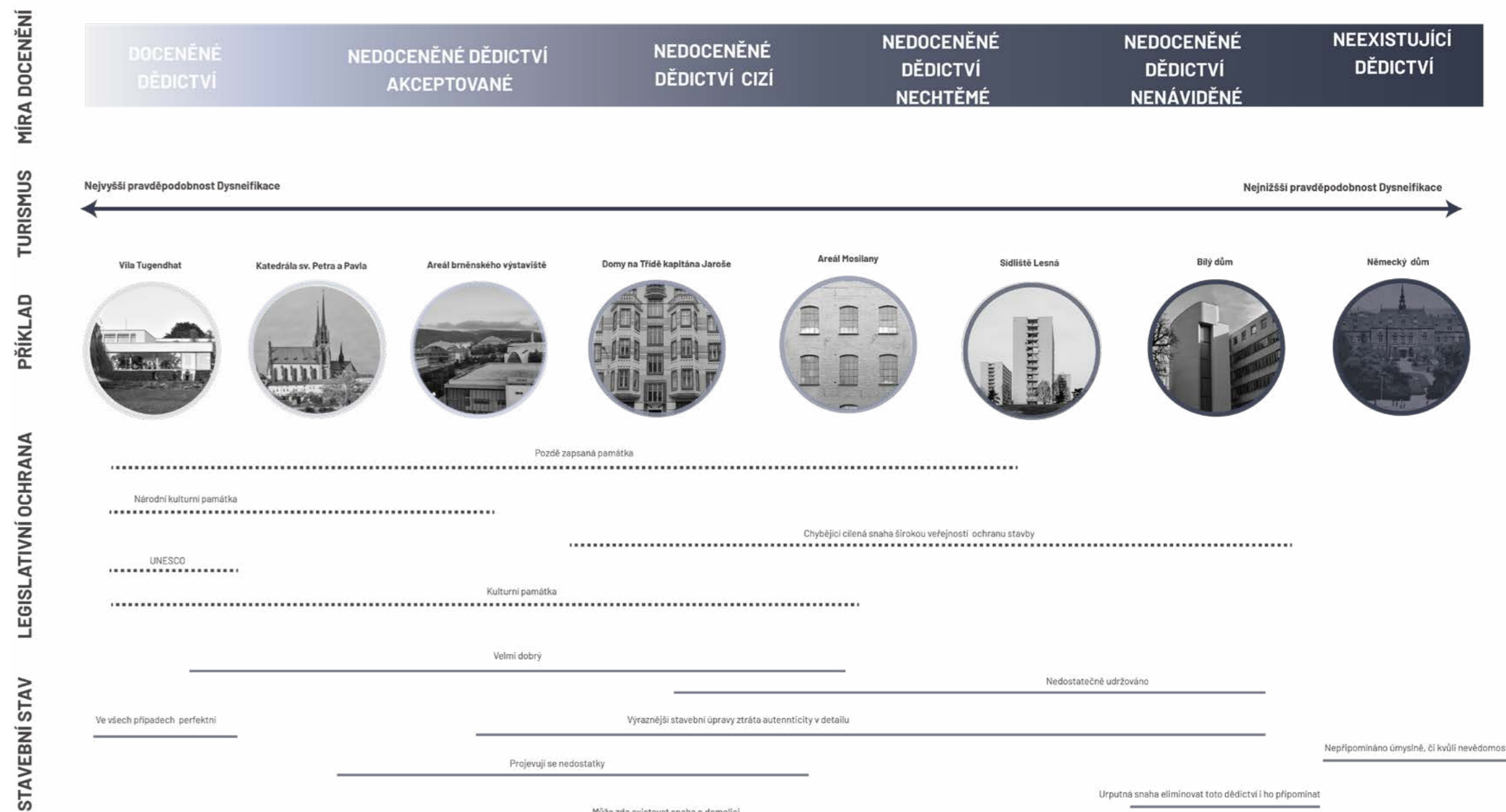
Schématické zpracování dat

Schématá sumarizující vývoj kandidatury a stav dědictví města Brna

MOŽNÉ SCÉNÁŘE LEGISLATIVNÍ OCHRANY A STAVEBNÍHO STAVU HMOVNÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

EHMK napříč Evropou jako zdroj inspirace

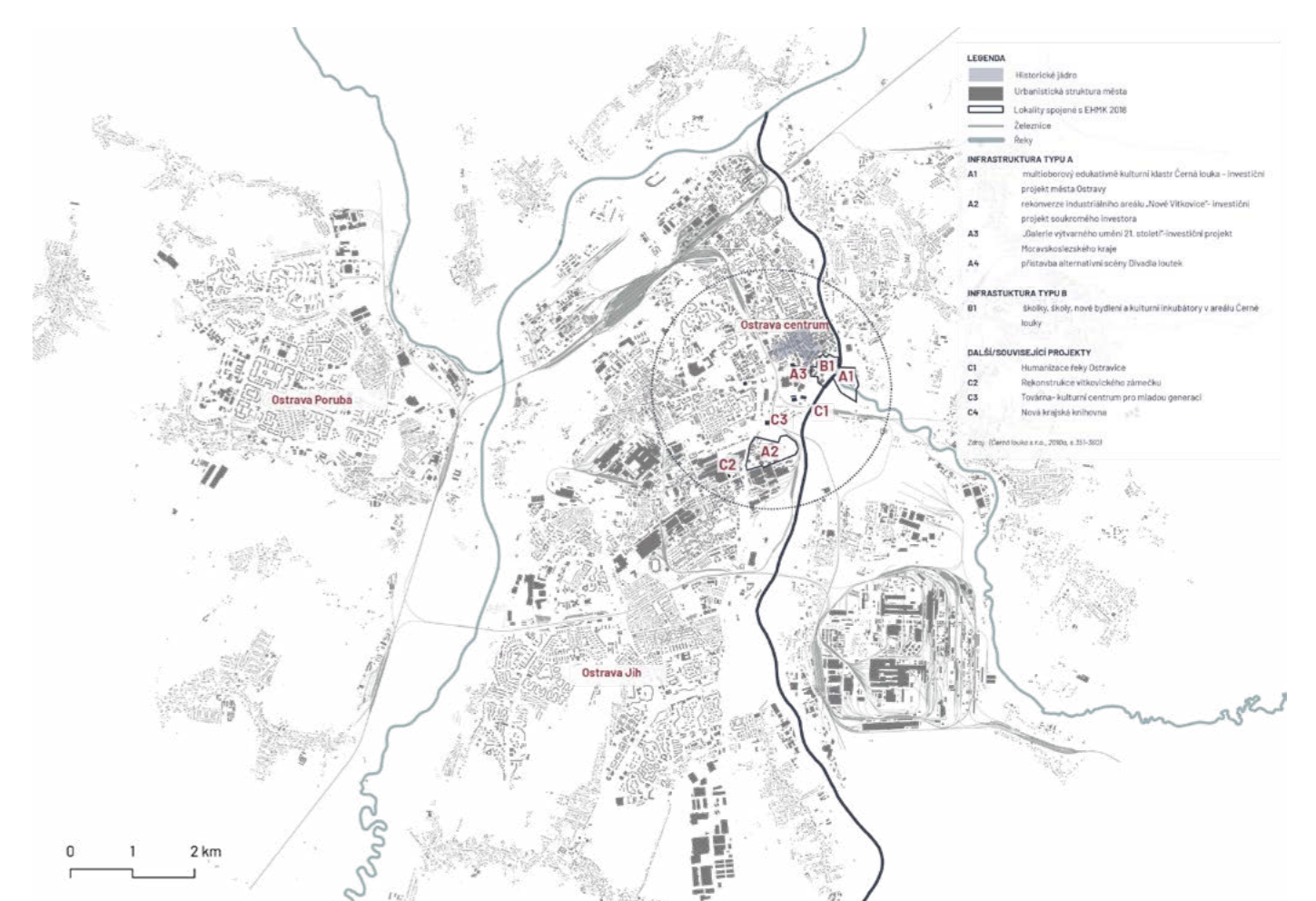
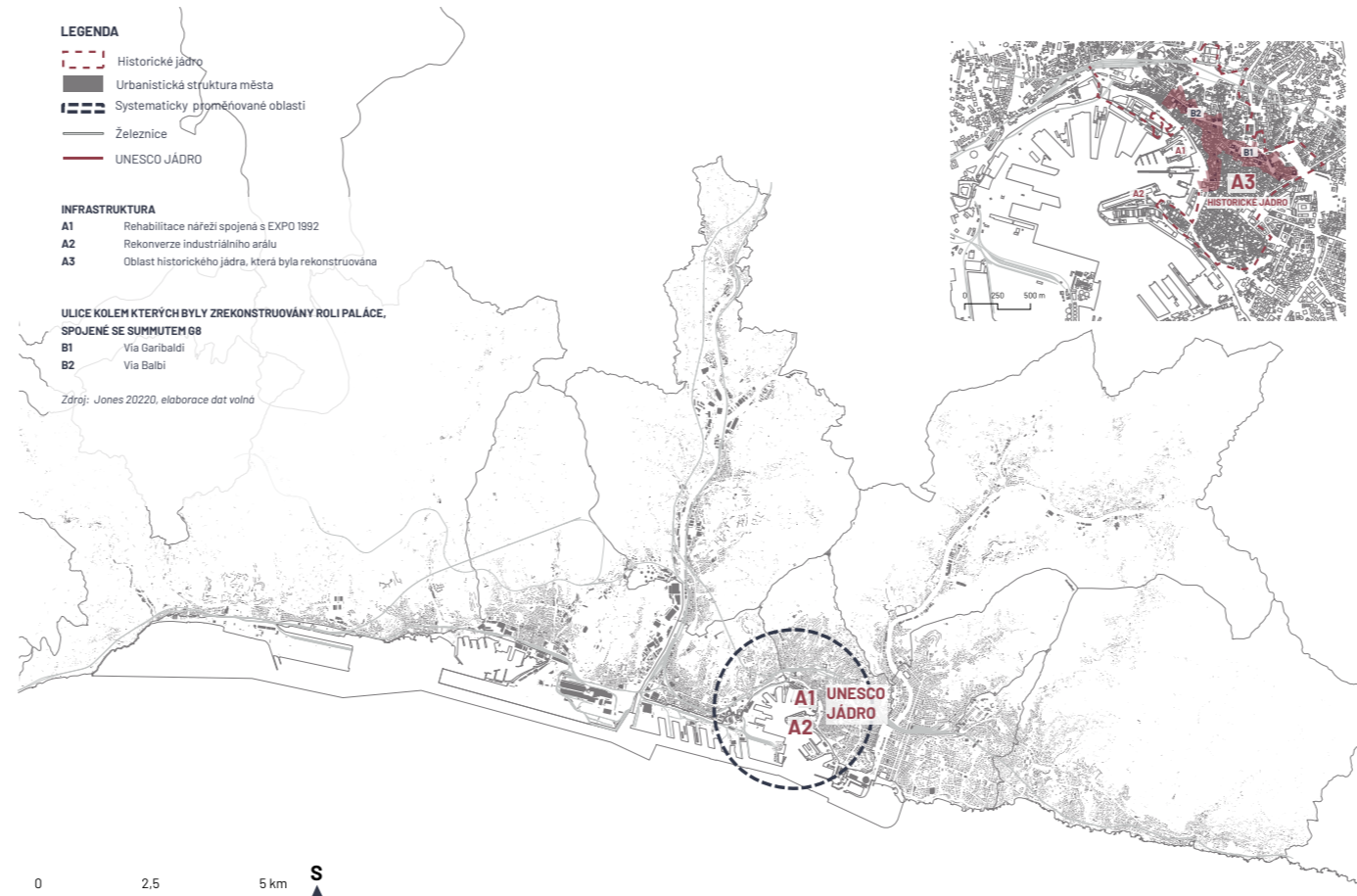
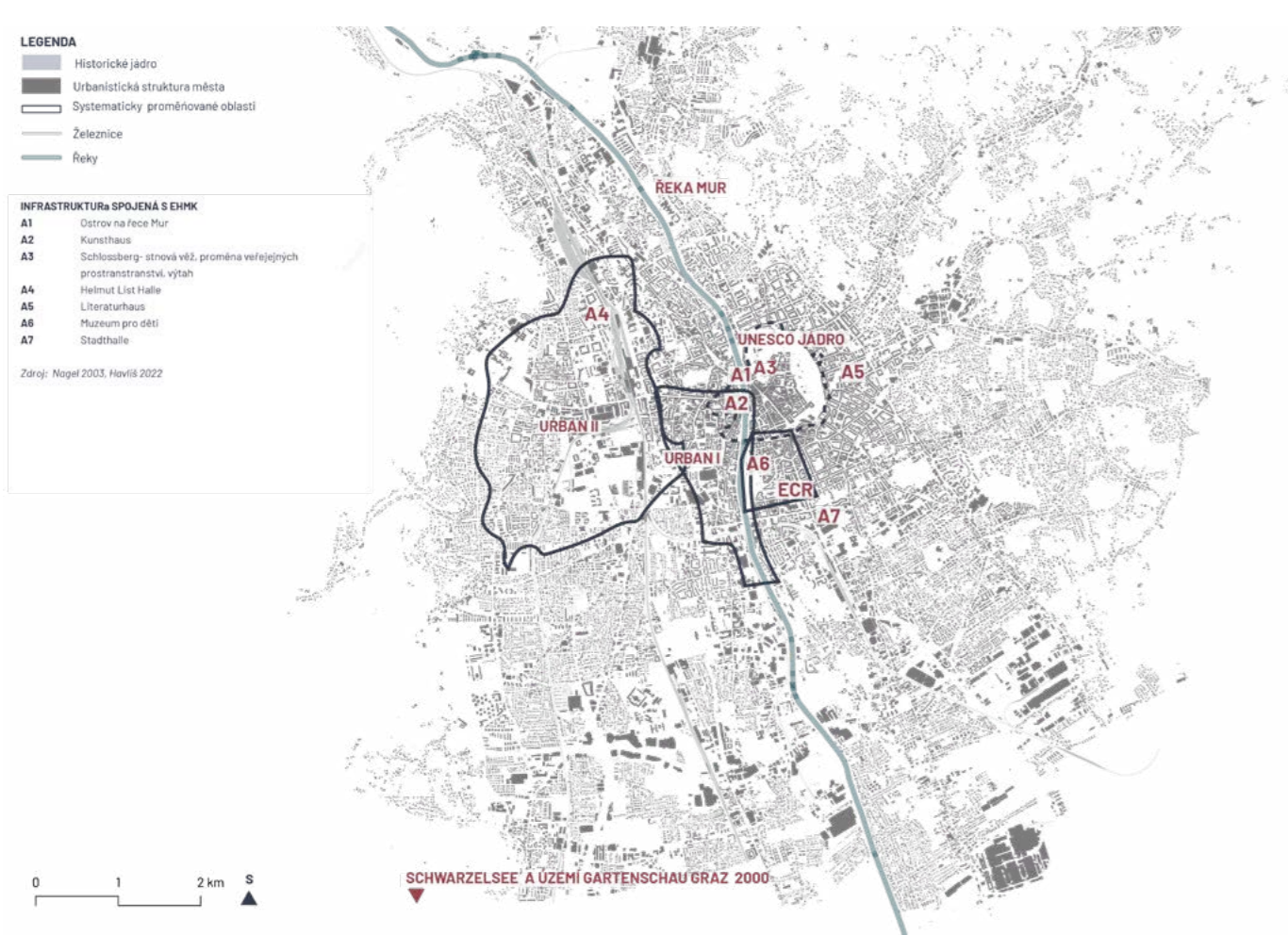
V rámci následující kapitoly se zaměřuje na šestici vybraných měst, které byly v minulosti do procesu kandidatury na EHMK zapojeny. Cílem kapitoly je zaměřit se na samotnou motivaci ke kandidatuře, průběh kandidatury a její případné dopady na město po skončení akce. Jako příklady k analýze a srovnání posloužila ta města, jež titul EHMK hostovala, v kandidatuře byla neúspěšná, anebo o titul teprve usilují. Současně se jedná o města, u nichž lze vysledovat analogické společensko-historické nebo urbanistické paralely s městem Brnem. Konkrétně jde o rakouský Graz (titul získal v roce 2003), italský Janov (titul získal v roce 2004), českou Ostravu (o titul se neúspěšně pokoušela k roku 2015), polskou Vratislav (titul získala v roce 2016), kyperský Pafos (titul získal v roce 2017) a slovenský Trenčín (usiluje o titul k roku 2026).

Specifický formát Evropského hlavního města kultury se propisuje i do odlišné motivace měst ke kandidatuře a s tím spojených očekávání. Některá města se soustředí více na samotný proces kandidatury, jiná na svou postupnou transformaci, další na proměnu identity, marketing, turismus nebo zviditelnění, a nelze jednoznačně prohlásit, která z uvedených či dalších jiných motivací je správná, nebo je zárukou úspěchu. Na uvedených příkladech lze pozorovat, že neexistuje jeden optimální scénář přístupu ke kandidatuře, a každý z nich přináší kromě pozitivních dopadů na město i určitá negativa. Výsledný odkaz je tak silně závislý na lokálních podmínkách a kontextu. Nutno však říci, že již samotná příprava kandidatury a s ní spojená motivace města výrazně determinuje kvalitu případného dalšího odkazu titulu EHMK po jeho skončení. Příklady porovnávají i odlišní přístupy k napojení na permanentní budoucí vize města a možné následné dopady přípravné fáze na urbaní transformaci a s ní spojené inovativní procesy. Cílem této kapitoly není najít utopistickou kombinaci přístupů, ale vymezit rámce, které mohou posloužit městu Brnu jako inspirace v jeho kandidatuře. Na jednotlivých příkladech demonstrují možné scénáře zaměřené na vztah města, EHMK, urbaní transformace, dědictví a inovace. Z tohoto důvodu v jednotlivých příkladových studiích sledují, kdo jsou aktéři stojící za kandidaturou, zda je iniciována top-down nebo bottom up, jaká je vůbec motivace se o titul ucházet, zda kandidatura zapadá do dlouhodobých strategií, jak bylo nakládáno s lokálním dědictvím, jaké byly dopady EHMK na urbaní transformaci a jak bylo dosaženo inovace skrze dědictví, at se jedná například o participaci, kulturní politiku či urbaní proměnu města?

Data, s nimiž v této kapitole pracuji, byla získána jednak studiem vědeckých článků, interview s obyvateli dotčených měst, z veřejně dostupných kanálů nebo dostupných dokumentů Evropské komise. Současně jsem v rámci svého výzkumu osobně cíleně navštívila jedno z uvedených měst, a to italský Janov v roce 2021, což mi posloužilo k vytvoření si konkrétnějšího názoru na reálné dopady titulu Osobní zkušenost mám i s dalšími městy, a to Štýrským Hradcem, Ostravou, Trenčínem i Pafosem. EHMK na město. Přestože jsem se snažila maximalizovat a verifikovat zdroje s nimiž jsem pracovala, není ambicí této práce podat vyčerpávající souhrn informací. Detailní analýza zejména zahraničních příkladů by tak vyžadovala samostatné studium přímo na místě. Současně je však nutné říci, že překládaným tématem práce skrze perspektivu architektury a urbanismu se v České republice doposud nikdo vědecky nezabýval, což tedy jednak komplikuje výchozí stav poznání, zároveň může tato práce posloužit jako zdroj k další-

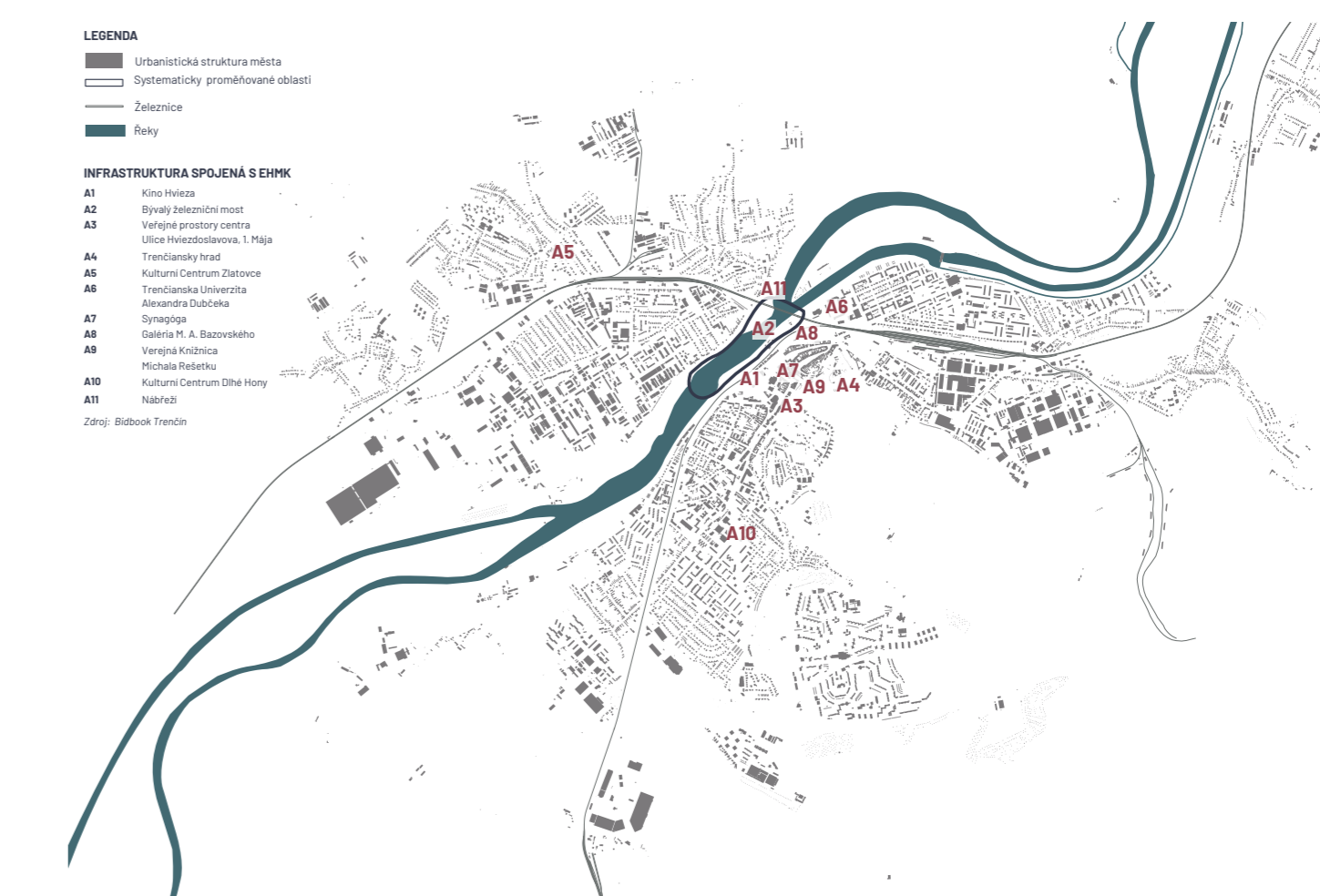
Analýzy jednotlivých měst

První příklad město Graz v roce 2003 vnímalo své dědictví jako příležitost pro rozvoj města. K cíli zapasat na mapu Evropy využilo sérii velkoformátových akcí a kreativní potenciál. K rozšíření městského jádra na druhý deprivovaný břeh města využilo výstavby soudobých forem moderní architektury (Nagl et al., 2003). Skrze kulturní program napojený na infrastrukturní projekty, došlo k atypickému zvý-

Druhým příkladem bylo město Janov. Hostování Evropského hlavního města kultury pro deprivované industriální město Janov v roce 2004 znamenalo završení série velkoformátových akcí, které během tří dekad postupně proměňovaly industriální zanedbané město v město historické a kulturní (M. Z. Jones, 2020). Restaurátorským s revitalizačním pracím předcházela metodologický výzkum o obnově (M. Z. Jones, 2020). Velkoformátové akce pro město reprezentovaly akcelerační nástroj v proměně města. Bez jejich součinnosti po skončení EHMK 2004 město ztratilo základní naučený nástroj plánování, což

Třetím příkladem byla neúspěšná kandidatura Ostravy na EHMK 2015. Přestože město titul v roce 2010 nezískalo, tak příprava kandidatury měla za následek propojení jednotlivých aktérů a osvojení využití kulturní politiky jako nástroje rozvoje města (Piperková et al., 2014). Infrastrukturní projekty navržené v přihlášce počítaly s rekonverzí industriálního dědictví, stejně jako počítaly s revitalizací brownfieldu Černá louka (Černá louka s.r.o., 2010 a). Nezískání titulu vedlo k pozasta-

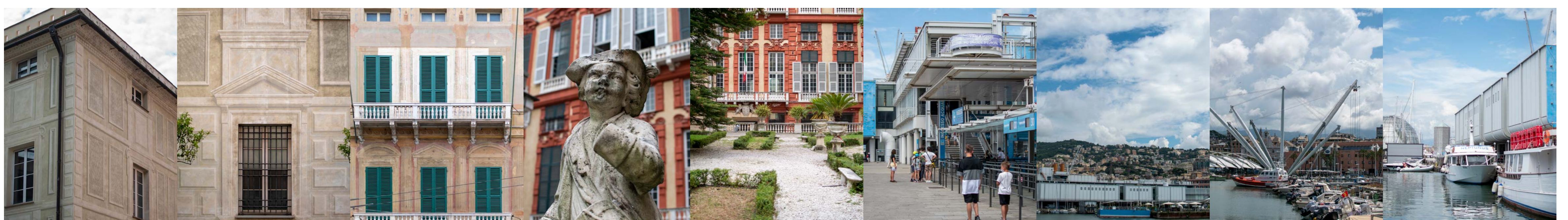
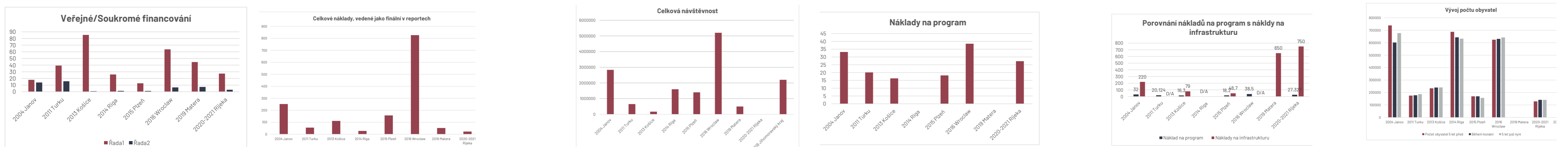
Čtvrtým příkladem je hostování EHMK v roce 2016 ve Vratislavi. Kandidatura a průběh hostování symbolizovalo především vyrovnání se s komplikovanou minulostí za využití místního dědictví (Chmielewski et al., 2011). Vratislav jako největší město v Evropě, kde došlo během dvacátého století ke stoprocentní obměně obyvatel se musela vypořádat s cizím, nechtěným a nenáviděným dědictvím (Sanetra-Szeiliga et al., 2020). To bylo buď rekonstruováno, renovováno či využíváno skrze participativní a kulturní program. Samotná kandidatura pro město navíc znamenala vůbec první zamýšlení se nad kulturní politikou a jejími dopady na město.

Patý příklad EHMK Pafos 2017 reprezentuje příklad násilně rozdělené země na dvě části na základě etnika. Kandidatura měla symbolizovat cestu k mentálnímu vypořádání se s tím geopolitickým problémem (Fillippidis et al., 2011). Hmotné a nehmotné dědictví Řeckých a Tureckých kyperských obyvatel reprezentovalo nástroj na překlenutí dlouhodobě nevyřešených otázek a problémů. Když nakonec s překvapením město zvítězilo s určitým zpožděním začalo realizovat infrastrukturní projekty (Dova et al., 2020). Pafos 2017 reprezentuje velkoformátovou akci v malé komunitě, kdy kandidatura byla založena na aktivování obyvatel a veřejných prostranství (Dova et al., 2020).

Posledním příkladem je kandidatura města Trenčína na EHMK 2026. Tento příklad ukazuje, že městu může pomoci změnit jeho charakter již pouhá kandidatura, pokud je do ní zapojeno značné množství subjektů. Zdejší hmotné dědictví bylo v rámci procesu příprav navázáno na místní obyvatele (Lucie Dubačová et al., 2021). Budoucí EHMK Trenčín 2026 ukazuje, že samotná participace během příprav kandidatury může být efektivním nástrojem pro transformaci města.

Srovnání jednotlivých měst napříč Evropou

Převzato z předdiplomového ateliéru

DVACET DVACET OSM

Plánovaná dopravní infrastruktura

1. Lanovka a tramvajová trať do kampusu
2. Tramvaj do Staré Líšně
3. Prodloužení tramvajové trati Lesná
4. Prodloužení tramvajové trati Bystřec-Kamechy

Připravované infrastrukturální a architektonické projekty

1. Smart - District Špitálka, PRD
2. Revitalizace Staré Ponávky
3. Realizace protipovodňových opatření na území města Brna - Nábřeží Svatky
4. Mendelovo náměstí
5. Vodojemy na Žlutém kopci
6. Park Moravské náměstí
7. Park Rooseveltova
8. Revitalizace Holáseckých jezů
9. Káznice
10. Janačkovo kulturní centrum

Ulice s dočasnou změnou programu

1. Nové Sady a Rennenská třída
2. Pekařská a Hilinky
3. Údolní
4. Veverí
5. Lidická a Palackého třída
6. Bratislavská
7. Křenová

Ulice přátelské pro pěší

*Většinou se jedná o stavby s kvalitním architektonickým průřezem, jež mají statut pozdě zapsané památky

1. Ulice Jiráskova
2. Konečného náměstí
3. Ulice Schodová
4. Ulice Stará - navíc je připomínkou odsunu Německých obyvatel
5. Ulice Bezručova
6. Ulice Zahradnická
7. Ulice Husitská, Skácelova, Slovanské náměstí
8. Část ulice Štefánikova s přilehlými vnitroblokly
9. Komplex domů na Vaňkové náměstí

Změnit statut památky

1. Krematorium u Wiesnera - zapsat na světový seznam dědictví UNESCO
2. Kamenka - vytvořit památkovou zónu
3. Pavilon A, Věž G, Pavilon ZPavilac Moravy a Brna - získat statut národní kulturní památky
4. Lesná památková zóna
5. Památková zóna kolem vily Tugendhat

Pozdě zapsané památky

1. Betlémský kostel Československé církve evangelické
2. Neumarkova vila
3. Vila Láskových
4. Vila Valerie Fischerové
5. Vila Heinricha a Maurtie Fonařových von Felsenbrunn
6. Vila Hermíny Ripkové
7. Steinova vila
8. Kudelův rodinný dům
9. Psotova vila
10. 27 domů na Ulici Trída Kapitána Jaroše vč. Gymnázia

Kapitána Jaroše

11. Gymnázium Slovanské náměstí
12. Husův sbor
13. Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie
14. Nájemní dům Alfreda Fischera
15. Nájemní dům Karla Čuora
16. Nájemní dům Johanna Zoufala
17. Nájemní dům Jana Bareše
18. Městské lázně Nové Sady
19. Nájemní domy Křídlovická
20. Baassova vila
21. Vila manželů Morgensteintových
22. Odborná škola ženských povolání Vesna

Nedocené památky

1. Krasobruslařská hala a hala Rondo
2. Vysokoškolské koleje Vinařská
3. Sokolské a společenské centrum Stadion
4. Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů
5. Bly dům Administrativní budova městského výboru KSČ
6. Textilní továrny Stiassni a Neumark
7. Věžový vodojem v Kohoutovicích
8. Vila Ernsta Low-Beera
9. Vila manželů Petrakových
10. Rodinný dům Miloslava Petráčka

Veřejná prostranství vhodná na konání akcí

1. Lužánky
2. Prostor mezi Lipů Bear vilou a vilou Tugendhat
3. Park Národního odboje
4. Slovanské náměstí
5. Čertova rokle Lesná
6. Náměstí Republiky
7. Julišovské náměstí
8. Kohnova chleba
9. Park u Anthroposu
10. Park u letohrádku Mitrovských
11. Björsonův sad
12. Prostory vnitrobloků např. u ulice Štefánikova
13. Jaselská či Staňkova
14. Božetěchův sad
15. Medlánky zámecký park
16. Náměstí SNP
17. Bílá hora
18. Wilsonův les

Objekty vhodné pro konání akcí

1. Obchodní dům Prior
2. Textilní továrny Stiassni a Neumark
3. Kostel Neposkvrněného početí Panny Marie
4. Synagoga Agudas achim
5. Malá Amerika
6. Autobusové garáže a správa v budova Městských dopravních podniků
7. Ústřední hřbitov
8. SŮS a SOU zahradnické
9. Fakultní nemocnice Bohunice - Pavilon
10. gynekologie a porodnictví
11. Kudelův rodinný dům
12. Městský nájemní dům s malými byty na Celní
13. Kolonie Nový dům
14. Základní škola Horní
15. Kostel svatého Leopolda
16. Hospic sv. Alžběty
17. Kamenka
18. Bauerův zámek
19. Hotel Myslivna
20. Věžový vodojem v Kohoutovicích
21. Restaurace Grand Prix
22. Sídliště Kohoutovice
23. Odborná škola ženských povolání Vesna
24. Vysokoškolské koleje Vinařská
25. Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů
26. Ústav biologie obratlovců
27. Akademie věd České republiky
28. Vila Stiassni
29. Vila Witalových
30. Domy u ulice Toměšova
31. Obytný dům na ulici Tvrdého
32. Areál FA a FAVU
33. Gutmanova vila
34. Pravoslavný chrám sv. Václava
35. Kounicovy koleje
36. Vlastní dům Bohuslava Fuchse
37. Jurkovičova vila
38. Materská škola v Režáčkově ulici
39. Gymnázium P. Křížkovského s uměleckou profilací
40. Základní škola Laštůvka
41. Materská škola a jesle Herčíkova
42. Zámek Medlánky
43. Lesná
44. Městské lázně v Zábřovicích
45. Nádrazí
46. Tyršova obecní škola
47. Zámek Beljard
48. Svatý Jiříj kostel
49. UXA
50. Industriální areál bývalých Jatek
51. Tělocvična pod Hradem
52. Sokolovna na Kounicově
53. Janačkovo náměstí

Neexistující dědictví

1. Německý dům
2. Synagoga
3. Rímské náměstí
4. Kaple
5. Mrakodrap od architekta Karflka
6. Kafe Esplanada
7. Vlněna
8. Zbrojovka
9. Kaple

- Dobudování plánované dopravní infrastruktura
- Připravované infrastrukturální a architektonické projekty
- Ulice s dočasnou změnou programu:
- Ulice přátelské pro pěší:
- Změnit statut památky:
- Veřejná prostranství vhodná na konání akcí
- Vytípané hmotné dědictví do kulturního programu EHMK
- Symbolické připomenutí neexistujícího dědictví:
- Blíže specifikované lokality
- Struktura města
- Kulturní památky
- Pozdě zapsané památky
- Národní kulturní památky

DVACET DVACET OSM

Většina financí jde do infrastruktury

Z analýz zaměřených na ekonomické investice vyplývá, že většina investic do Evropského hlavního města kultury je spojena s infrastrukturními náklady, nikoliv s kulturním programem. Město kromě získání podpory z EU, navíc obdrží regionální a národní finanční podporu na vytvoření nezbytného zázemí pro hostování akce. Právě tyto finance by měly být investovány tak, aby z nich město těžilo i po skončení EHMK. Nejlepší, aby byly rozprostřeny, co nejrovnoměrněji po celém městě či regionu. Finance by neměly být investovány do tzv. „bílých slonů“ – samostatně vybudované infrastruktury, jež má po skončení akce pouze minimální využití a je nákladná na údržbu. Tyto prostředky by měly jít do drobných projektů pomáhajících zlepšit prostředí v daném městě či lokalitě (viz. výtípané lokality).

Brno by se mělo soustředit na dokončení již existujících projektů, jako například opravy nábřeží řeky Svatky, Mendelova náměstí, Janáčkova kulturního centra, či Moravského náměstí, zapojit tyto lokality do programových sekcí. Drobnými zásahy pak inovovat již existující zástavbu či veřejná prostranství. Tímto přístupem lze eliminovat vznik tzv. „bílých slonů“ a je tak příkladem udržitelného rozvoje urbanických struktur.

Rozšíření městského jádra

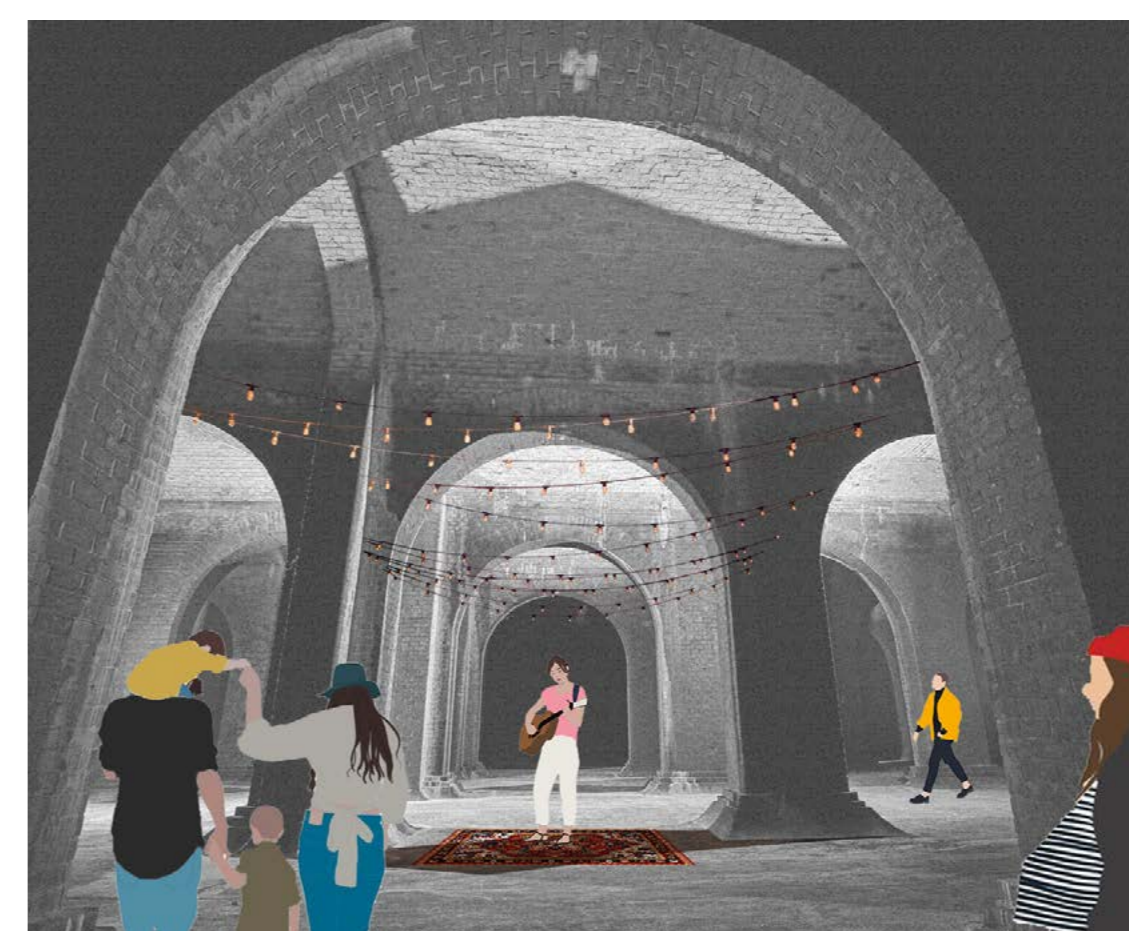
Metodologie a výzkum

Využití již existující projekty a strategie

Proces přípravy kandidatury

Provázání akcí

Stanovení jednotné strategie a podpora kandidatury napříč politickým spektrem

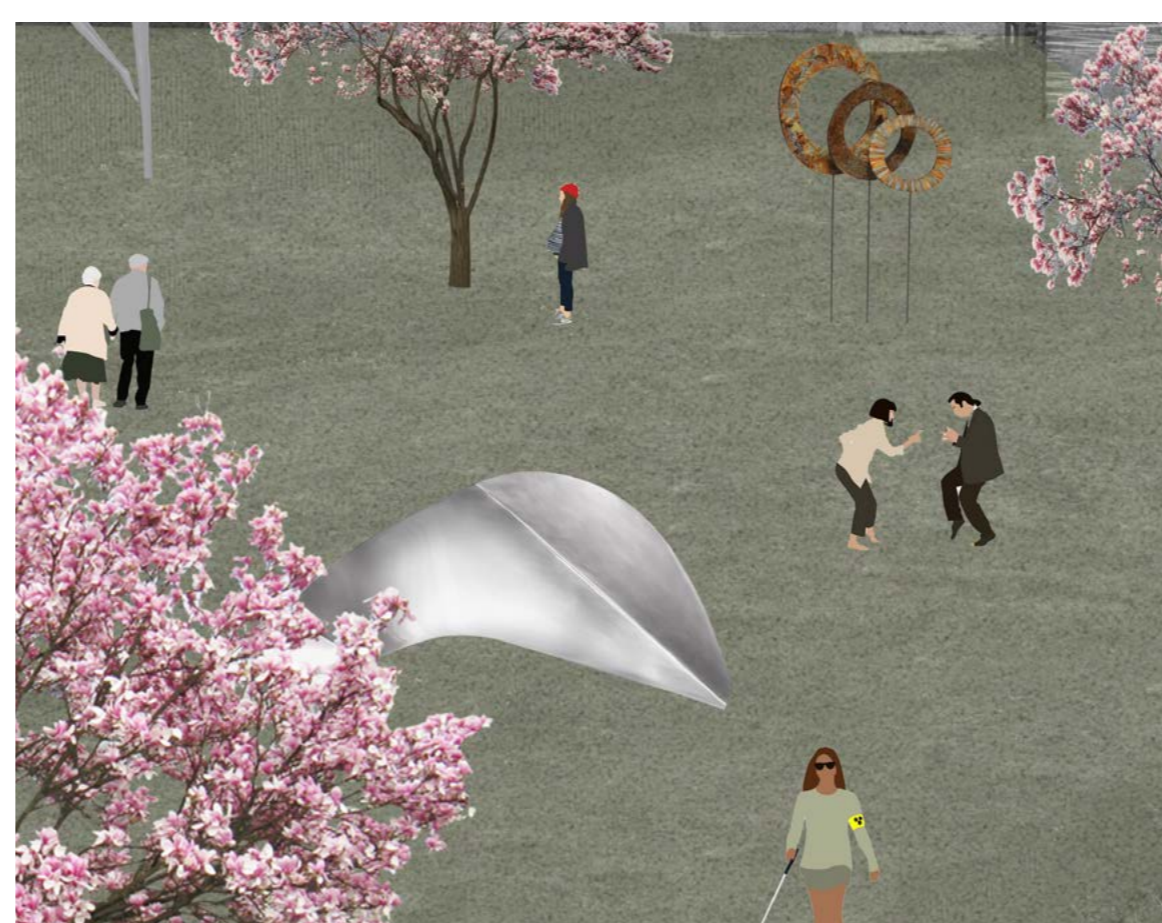
Kultura jako nástroj změny identity města

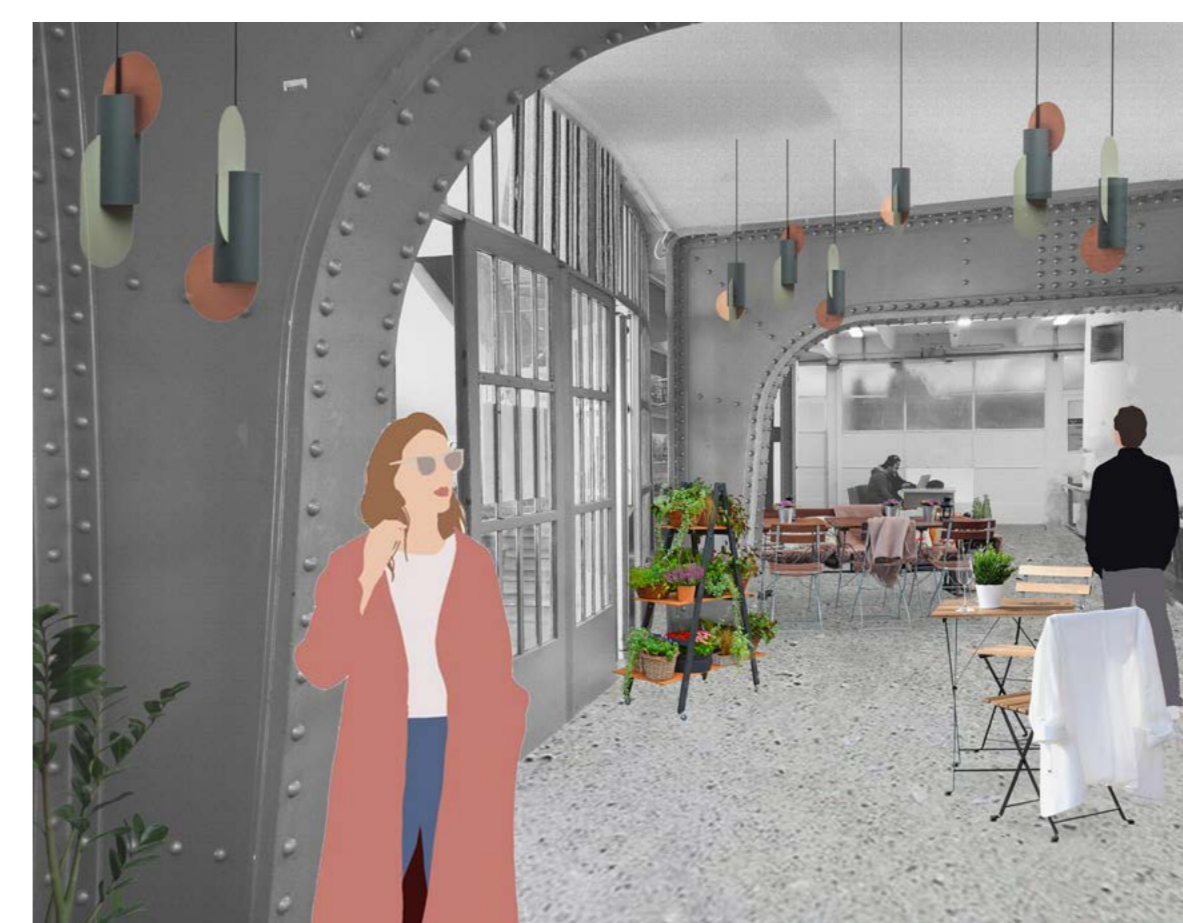
Participace juxtapozicí turismu

Naplánovat odkaz

Propojení jednotlivých aktérů

Otevření diskuse o dědictví jako nástroje proměny

